

УДК 376.1-056.264:373.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-34>**Ірина БРУШНЕВСЬКА,**
*orcid.org/0000-0002-3381-6490**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) brush-ira@ukr.net*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

У статті охарактеризовано особливості вивчення основних складових поняття готовності дітей з особливими освітніми потребами до шкільного навчання. З'ясовано, що готовність дитини до школи – це комплексне поняття, що передбачає рівень психічного та фізичного розвитку, певний рівень знань та умінь, прагнення до навчання та самоусвідомлення своєї позиції. Зокрема, зроблено аналіз ефективності використання сучасних технологій підготовки дитини з особливими освітніми потребами до навчання у школі. Діти із загальним недорозвитком мовлення III рівня страждають через недостатньо сформовану правильну звуковимову, здебільшого небагатий активний словник, невміння грамотно будувати речення та комунікувати з однолітками. Недорозвиток фонематичних процесів та його сприйняття впливає на оволодіння аналізом та синтезом, а також створює перешкоди на шляху успішного вивчення грамоти та навчання в цілому. Сучасні інноваційні технології доповнюють традиційну систему підготовки та стимулюють у дітей бажання працювати та розвиватись. Водночас арт-терапевтичні технології разом із комп'ютерними розкривають внутрішній світ дитини, формують обізнаність та власний кругозір, сприяють забезпеченню спокою та подоланню негативних емоцій, формують критичне мислення, розвивають пам'ять та увагу, прищеплюють впевненість та вміння оцінювати власні успіхи. Для успішного корекційного процесу було запропоновано комплекс вправ та завдань, які були спрямовані на всебічний розвиток дитини. Основний акцент було зроблено на розвиток мовленнєвої сфери та вищих психічних функцій, оскільки без належного розвитку пам'яті, уваги, сприймання неможливий розвиток правильного грамотного мовлення. Виділено головні умови ефективності використання сучасних інноваційних технологій: застосування інтерактивних вправ та завдань; впровадження нестандартного процесу навчання та корекції; наявність ігрових моментів; здатність виявлення внутрішнього світу дитини та її переживань; розвиток творчих здібностей, критичного мислення, дрібної моторики та мовленнєвої сфери; формування мотиваційної сфери та вміння контролювати емоції; забезпечення емоційного задоволення та інтересу у дітей.

Ключові слова: готовність до школи, діти з особливими освітніми потребами, технології, загальний недорозвиток мовлення.

Iryna BRUSHNEVSKA,
*orcid.org/0000-0002-3381-6490**PhD of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) brush-ira@ukr.net*

USE OF MODERN TECHNOLOGIES FOR PREPARING A CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL LEARNING NEEDS AT SCHOOL

The article describes the features of studying the main components of the concept of readiness of children with special educational needs for schooling. It was found that the readiness of a child for school is a complex concept that provides for the level of mental and physical development, a certain level of knowledge and skills, the desire for learning and self-awareness of one's position. In particular, an analysis was made of the effectiveness of using modern technologies for preparing a child with special educational needs at school. Children with general speech underdevelopment of level III suffer from insufficiently formed correct sound pronunciation, mostly poor active vocabulary, inability to correctly build sentences and communicate with peers. The underdevelopment of phonemic processes and its perception affects the mastery of analysis and synthesis, and also creates obstacles to the successful study of literacy and learning in general. Modern innovative technologies complement the traditional training system and stimulate children's desire to work and develop. At the same time, art therapy technologies, together with computer technologies, reveal the child's inner world, form awareness and their own the proper development of memory, attention, perception, it is impossible to develop outlook, help to ensure calmness and overcome negative emotions, form critical thinking, develop memory and attention,

instill confidence and the ability to evaluate their own successes. For a successful correctional process, a set of exercises and tasks aimed at the comprehensive development of the child was proposed. The main emphasis was placed on the development of the speech sphere and higher mental functions, since without correct literate speech. The main conditions for the effectiveness of the use of modern innovative technologies are identified: the use of interactive exercises and tasks; introduction of a non-standard learning and correction process; the presence of gaming moments; the ability to identify the inner world of the child and his experiences; development of creative abilities, critical thinking, fine motor skills and speech sphere; the formation of the motivational sphere and the ability to control emotions; providing emotional satisfaction and interest in children.

Key words: *readiness for school, children with special educational needs, technologies, general underdevelopment of speech.*

Постановка проблеми. Готовність дитини дошкільного віку до навчання у школі визначається за низкою ознак. До уваги береться достатній розвиток пізнавальної сфери, функціонування вищих психічних функцій, соціальні та пізнавальні мотиви, сформована внутрішня позиція майбутнього школяра, розвинена емоційно-вольова сфера, що проявляється через емоційну стабільність та контроль внутрішніх і зовнішніх проявів, фізіологічні особливості – функціональний розвиток органів, соматичне та психічне здоров'я, стійкий імунітет. Однак, однією із вагомих заporук успішного навчання постає правильне мовлення.

В сучасному світі моніторинг здоров'я дитячого населення показав, що найбільш поширеною проблемою залишаються порушення мовленнєвого розвитку. Аналізуючи джерела логопедичної та спеціальної літератури, а також виходячи з практичного досвіду, можна стверджувати, що кожна третя дитина дошкільного віку має ті чи інші модифікації загального недорозвитку мовлення. На жаль, з кожним роком ця тенденція зростає, також спостерігаються нові модифікації порушень розвитку мовлення.

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) характеризується повноцінним слухом, здебільшого нормальним інтелектом, проте існують порушення усіх складових мовленнєвої діяльності: фонетичної, лексичної та граматичної.

Одним із першим насторожуючих моментів, що характеризує ЗНМ, є запізнілий початок мовлення, який може проявитись у віці 3–4 років та навіть пізніше. Не достатньо активна мовленнєва діяльність, аграматичне мовлення, яке інколи малозрозуміле, відставання у розвитку експресивного мовлення вказують на особливості ЗНМ. Внаслідок порушень та неповноцінного мовленнєвого розвитку страждають й інші сфери, а саме: інтелектуальна, емоційно-вольова та сенсорна.

Важливо зазначити, що недорозвиток фонетико-фонематичних процесів впливає на оволодіння аналізом та синтезом, а також створює перешкоди для успішного вивчення грамоти. В той же час

недорозвиток лексико-граматичної складової мовлення є причиною неуспішності засвоєння навичок письма та читання. Для подолання та корекції вищезгаданих проблем необхідне своєчасне виявлення та робота кваліфікованого логопеда.

З плином розвитку науки та освіти з'являються нові нетрадиційні методи та прийоми, які у поєднанні із традиційними сприяють більш ефективній корекції та розвитку мовлення. Інноваційні технології – це нові, сучасні методи, прийоми та методики, які характеризуються своєю результативністю.

Відомо, що саме інноваційні технології запобігають втомі дітей з особливими освітніми потребами, підвищують рівень уваги та пізнавальної активності, полегшують сприймання навчального процесу та підготовку до школи, в цілому покращують логопедичну роботу. Сучасні інноваційно-логопедичні технології є необхідним та важливим щаблем у процесі підготовки дітей з особливими освітніми процесами до навчання у школі.

Аналіз досліджень. Згадка про підготовку та адаптацію дітей до школи вперше з'явилась у педагогіці на сторінках великої праці «Материнська школа» чеського вченого-мислителя Я. Коменського, що вважається першою програмою підготовки дітей до школи.

Згодом з розквітом науки та освіти проблему готовності дитини до школи вчені почали розглядати все частіше та детальніше. У наукових збірниках, присвячених цій проблемі, вчені-практики розмежовують та розглядають по-різному вищезгадане поняття.

Першим, хто дав визначення даному твердженню, став вітчизняний психолог О. Леонтьєв. «Розвиток дитини, який характеризується вмінням керувати та регулювати власну поведінку» – саме так вчений описує поняття готовності до школи (Бондаренко, 2008: 180).

Й. Шванцар вважає, що це період, коли у дитини є необхідний розвиток і вона здатна навчатись. Щодо названого вище твердження, то психолог виокремлює три провідних складових готовності: емоційну, соціальну (моральну), інтелектуальну (розумову) (Черепаня, 2013: 226).

Більш розширене поняття подала американська психологиня А. Анастасі. Готовність дитини до школи вона трактує, як оволодіння певними знаннями, уміннями та мотивацією до навчання, а також засвоєння навчальної шкільної програми (Божович, 2000: 64).

А. Запорожець пояснює вищезгадане поняття як цілу систему, що включає в себе мотивацію дитини, розвиток аналітико-синтетичної та пізнавальної діяльності, рівень сформованості якостей дитячої особистості та регуляцію вольової сфери (Стасюк, 2017: 58).

У сучасних напрацюваннях педагогічні та методичні аспекти підготовки до шкільного навчання розкривають такі дослідники, як Т. Кондратенко, В. Котирло, Г. Кравцова; структурні елементи, вікові та індивідуальні особливості – Л. Богуславська, С. Гончаренко, Т. Ілляшенко, В. Щадрикова. Важливість проблеми готовності дітей до школи вдало розкрито у працях Н. Бібік, Л. Іщенко, М. Вашуленко, О. Кононенко, З. Плохій та Н. Шиліної. На думку вчених, підготовка до школи необхідна, однак не потрібно зловживати нею та надмірно перевантажувати дітей. Виходячи з досвіду, це негативно впливатиме на загальний розвиток дитини, її здоров'я та усвідомлення дитинства (Брушневська, 2016: 71).

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження у галузях педагогіки, філософії, психології та наукові роботи сучасних вчених-практиків, можна зробити висновки, що єдиного та загального визначення поняття готовності дитини до школи немає. Тому, враховуючи вище перелічене, можна вважати, що готовність дитини до школи – це комплексне поняття, що передбачає рівень психічного та фізичного розвитку, певний рівень знань та умінь, прагнення до навчання та самоусвідомлення своєї позиції.

Серед інтелектуальної готовності Л. Виготський вважав мовлення надзвичайно важливим компонентом психічного розвитку. Подібну думку поділяють і сучасні дослідники Л. Калмикова, К. Крутій, А. Богуш. На їхній погляд, у старшому дошкільному віці розвиток мовлення займає один із найважливіших шаблів. Це зумовлено тим фактом, що мовлення є фундаментом мовленнєвої компетентності та вміщує в собі багатокомпонентні чинники (фонетику, граматику та лексику) (Богуш, Шиліна, 2003).

Під мовленнєвою готовністю дитини до школи розуміють знання та уявлення про довкілля; певний запас лексики, обізнаність у правилах та нормах мовленнєвого етикету, володіння чіткою звуковимовою, граматичну правильність мовлення;

вміння зв'язно, послідовно і логічно висловлювати думку, будувати та переказувати тексти; оволодіння звуковим аналізом слів, фонематичне сприймання; здатність доцільно і правильно давати відповіді на запитання та уважно слухати відповіді інших, а також виявляти та виправляти помилки у відповідях однолітків (Богуш, 2012).

Питання готовності дитини до школи описують багато науковців та практиків, однак питання підготовки дітей із загальним недорозвитком мовлення до школи розкрито недостатньо.

Мета статті – аналіз ефективності використання сучасних технологій підготовки дитини з особливими освітніми потребами до навчання у школі.

Виклад основного матеріалу. Підготовка до школи – важливий та необхідний етап для дітей старшого дошкільного віку. Недостатня підготовленість дитини призведе до важчої та тривалішої адаптації, негативного впливу на емоційну сферу та здоров'я в цілому. Для дітей із загальним недорозвитком мовлення особливо важливо провести корекційну роботу та сформувані правильне мовлення.

Діти із ЗНМ III рівня страждають через недостатньо сформовану правильну звуковимову, здебільшого небагатий активний словник, невміння грамотно будувати речення та комунікувати з однолітками. Недорозвиток фонематичних процесів впливає на оволодіння аналізом та синтезом, а також створює перешкоди на шляху успішного вивчення грамоти та навчання в цілому.

Об'єктами експерименту були 48 дітей із нормотиповим розвитком та 48 дітей із ЗНМ III рівня. Дослідження має три етапи. Перший етап – первинна діагностика сформованості мовленнєвого розвитку дітей 6 року життя. Діагностика включає в себе перевірку фонетико-фонематичної, лексичної та граматичної сторони. Другий етап дослідження вміщує в себе шляхи корекційно-розвивальної роботи із використанням сучасних інноваційних технологій. Третій етап – аналіз порівняння корекційно-розвиткових занять з підготовки дітей до школи дітей ЗНМ III рівня за традиційною системою навчання та спеціально розробленою системою сучасних інноваційних технологій.

Запропонований комплекс вправ та завдань на другому етапі дослідження був спрямований на всебічний розвиток дитини. В його основі вміщені сучасні технології, такі як: арт-терапія, рефлексотерапія, ейдотехнологія та інноваційні комп'ютерні технології. Основний акцент ставився на розвиток мовленнєвої сфери та вищих психічних функцій, оскільки без належного розвитку пам'яті, уваги,

сприймання неможливе правильне грамотне мовлення. Мотиваційна сфера також впливає одним із важливих критеріїв. Вміння контролювати емоції, зберігати спокій, стресостійкість впливають на працездатність дитини.

Оскільки вправи інтерактивні та з елементами сучасних технологій, вони виконують не тільки несуть корекційно-розвивальний функцію, а й стимулюють інтерес та бажання працювати.

Отже, згідно нашого дослідження, половина дошкільників – 24 дитини із ЗНМ III рівня та 24 дитини із нормотиповим розвитком навчалися за традиційною системою підготовки до школи, а інша половина відповідно – у тісному зв'язку із традиційною та спеціально розробленою системою, основу якої складають сучасні технології.

Після тривалої підготовки дітей та корекційно-розвивальної роботи, яка відбувалась більше трьох місяців, було виявлено, що результати в усіх 4 групах покращились. У дітей ми простежили позитивний розвиток дрібної моторики, фонематичного сприймання, уваги та мовленнєвої сфери. Підвищився рівень стресостійкості та впевненості, покращилась пізнавальна активність, збагатився словниковий запас слів, сформувалось вміння працювати в колективі та самостійно.

Отже аналізуючи кожну експериментальну групу можемо констатувати наступне.

Група дітей (24 особи) із загальним недорозвитком мовлення III рівня, які навчалися за традиційною системою, показали нижчі результати у порівнянні із такою ж самою групою дітей (24 дитини із загальним недорозвитком мовлення III рівня), які навчалися у тісному зв'язку із традиційною та спеціально розробленою нами системою (див. табл. 1 та табл. 2).

Таблиця 1

Група дітей із ЗНМ III рівня (традиційне навчання)			
	Високий рівень	Достатній рівень	Низький рівень
Лексична складова	25%	51%	24%
Фонетико-фонематична складова	29%	47%	24%
Граматична складова	21%	53%	26%

Таблиця 2

Група дітей із ЗНМ III рівня (спеціально розроблена система)			
	Високий рівень	Достатній рівень	Низький рівень
Лексична складова	32%	49%	19%
Фонетико-фонематична складова	36%	47%	17%
Граматична складова	25%	51%	24%

Обстежуючи лексичну складову мовлення дітей із ЗНМ III рівня визначили, що 6 дітей, які навчалися за традиційною системою та 8 дітей, які навчалися за спеціальною системою мають високий рівень. Відповідно, достатній рівень виявили у 12 дітей в обох групах. 6 дітей, які навчалися за традиційною системою та 4 дітей, які навчалися за спеціальною системою, мають низький рівень.

Обстежуючи фонетико-фонематичну складову тих же двох груп, встановили, що 7 дітей, які навчалися за традиційною системою та 8 дітей, які навчалися за спеціальною системою, мають високий рівень. Достатній рівень виявили в 11 та у 12 відповідно. Низький рівень визначили у 6 дітей, які навчалися за традиційною системою та у 4 дітей, які навчалися за спеціальною системою.

Обстежуючи граматичну складову мовлення дітей із ЗНМ III рівня у двох групах відповідно, виявили високий рівень у 5 дітей, які навчалися за традиційною системою та у 6 дітей, які навчалися за спеціальною системою. Достатній рівень простежили у 13 та в 11 відповідно. Низький рівень мають 6 дітей, які навчалися за традиційною системою та 4 дітей, які навчалися за спеціальною системою.

Отже, можемо зробити висновки, що після обох систем корекційної роботи та підготовки до школи відбули зміни у розвитку мовленнєвої сфери дітей. Однак важливо зауважити, що група дітей, що навчалась за розробленою системою з елементами сучасних технологій, показала дещо кращі результати, у порівнянні з групою, що навчалась лише за традиційною системою.

Одночасно такі ж результати бачимо із іншими двома групами дітей із нормотиповим розвитком, що навчалися за різними системами (див. табл. 3 та табл. 4).

Таблиця 3

Група дітей із нормотиповим розвитком (традиційне навчання)			
	Високий рівень	Достатній рівень	Низький рівень
Лексична складова	38%	42%	20%
Фонетико-фонематична складова	36%	45%	19%
Граматична складова	31%	54%	15%

Таблиця 4

Група дітей із нормотиповим розвитком (спеціально розроблена система)			
	Високий рівень	Достатній рівень	Низький рівень
Лексична складова	41%	43%	16%
Фонетико-фонематична складова	44%	42%	14%
Граматична складова	37%	44%	19%

Обстежуючи лексичну складову мовлення дітей із нормотиповим розвитком визначили, що 9 дітей, які навчались за традиційною системою та 10 дітей, які навчались за спеціальною системою мають високий рівень. Відповідно достатній рівень виявили у 10 дітей в обох групах. 5 дітей, які навчались за традиційною системою та 4 дітей, які навчались за спеціальною системою мають низький рівень.

Обстежуючи граматичну складову мовлення дітей із нормотиповим розвитком у двох групах відповідно, виявили високий рівень у 9 дітей, які навчались за традиційною системою та 11 дітей, які навчались за спеціальною системою. Достатній рівень простежили у 11 та в 10 відповідно. Низький рівень мають 4 дітей, які навчались за традиційною системою та лише 3 дітей, які навчались за спеціальною системою.

Обстежуючи граматичну складову мовлення дітей із нормотиповим розвитком двох групах відповідно, виявили високий рівень у 7 дітей, які навчались за традиційною системою та 9 дітей, які навчались за спеціальною системою. Достатній рівень простежили у 13 та в 11 відповідно. Низький рівень мають 4 дітей в обох групах.

В результаті, останній етап дослідження показав, що використання сучасних технологій у тісному взаємозв'язку із традиційною системою навчання забезпечують досить високий рівень підготовки до школи дітей із ЗНМ III рівня.

Сучасні інноваційні технології доповнюють традиційну систему підготовки та прищеплюють у дітей бажання працювати та розвиватись. Водночас арт-терапевтичні технології разом із комп'ютерними розкривають внутрішній світ дитини, формують обізнаність та власний кругозір, сприяють забезпеченню спокою та подоланню негативних емоцій, формують критичне мислення,

розвивають пам'ять та увагу, прищеплюють впевненість та вміння оцінювати власні успіхи.

Головними умовами ефективності використання сучасних інноваційних технологій можна виділити:

- застосування інтерактивних вправ та завдань;
- впровадження нестандартного процесу навчання та корекції;
- наявність ігрових моментів;
- здатність виявлення внутрішнього світу дитини та її переживань;
- розвиток творчих здібностей;
- здатність займатись тим, що подобається;
- розвиток критичного мислення;
- розвиток дрібної моторики та мовленнєвої сфери;
- формування мотиваційної сфери та вмінь контролювати емоції;
- забезпечення емоційного задоволення та інтересу у дітей.

Висновки. Отож, після тривалої навчально-корекційної роботи останній етап дослідження показав, що сучасні технології разом із традиційною системою навчання дають змогу досягнути кращих результатів при підготовці дітей із загальним недорозвитком III рівня до школи, забезпечити особистісний розвиток та сформувати правильне мовлення.

Інноваційні технології, такі як ізотерапія, музикотерапія, пісочна терапія, Су-Джок терапія, ейдотехнологія, комп'ютерні програми та технології, доповнюючи традиційну систему підготовки дітей до школи, стимулюють у дітей бажання працювати та розвиватись, розкривають внутрішній світ дитини, формують обізнаність та власний кругозір, сприяють забезпеченню спокою та подоланню негативних емоцій, формують критичне мислення, розвивають пам'ять та увагу, прищеплюють впевненість та вміння оцінювати власні успіхи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К : Вид-во, 2012. 26 с.
2. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
3. Божович Л. І. Особистість і її формування в дитячому віці. К., Вид-во, 2000. 148 с.
4. Бондаренко Т. М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.01; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2008. 20 с.
5. Брушневська І. М. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 1. С. 70–75.
6. Стасюк Л. П. Готовність дитини до школи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк. 2017. С. 57–64.
7. Черепаня Н. Педагогічні детермінанти готовності дитини до навчання у школі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 27. С. 225–229.

REFERENCES

1. Bohush A. M. (2012) Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini. [Basic component of preschool education in Ukraine] K : Vyd-vo. 26 s. [in Ukrainian].

2. Bohush A. M., Shylina N. Ye. (2003) Movlennieva hotovnist starshykh doshkilnykiv do navchannia u shkoli. [Verbal readiness of older preschoolers to study at school] Odesa : PNTs APN Ukrainy. 335 s. [in Ukrainian].
3. Bozhovych L. I. (2000) Osobystist i yii formuvannia v dytiachomu vitsi. [Personality and its formation in childhood] К., Vyd-vo. 148 s. [in Ukrainian].
4. Bondarenko T. M. (2008) Pidhotovka ditei do shkoly yak pedahohichna problema v teorii i praktytsi vitchyznianoï pedahohiky (druha polovyna KhKh st.): [Preparing children for school as a pedagogical problem in the theory and practice of domestic pedagogy (second half of the 20th century)] avtoref. dys. na zdobuttia naukovoï stupenia kand. ped. nauk: 13.00.01; Luhan. nats. ped. un-t im. T. Shevchenka. Luhansk. 20 s. [in Ukrainian].
5. Brushnevska I. M. (2016) Zakonomirnosti rozvytku ditei doshkilnoho viku z porushenniamy movlennia. [Patterns of development of preschool children with speech disorders] Pedahohichni chasopys Volyni. № 1. S. 70–75. [in Ukrainian].
6. Stasiuk L. P. (2017) Hotovnist dytyny do shkoly. [Child's readiness for school] Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Lutsk. S. 57–64. [in Ukrainian].
7. Cherepania N. (2013) Pedahohichni determinanty hotovnosti dytyny do navchannia u shkoli. [Pedagogical determinants of a child's readiness to study at school] Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Pedahohika. Sotsialna robota. Vyp. 27. S. 225–229. [in Ukrainian].